

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Veronika Abrhámová

**Proměna názorů a postojů českých žen ve
vztahu k rodině a reprodukčnímu chování**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Veronika Abrhánová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Josef Kandert, CSc.**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

Abrahámová, Veronika. *Proměna názorů a postojů českých žen ve vztahu k rodině a reprodukčnímu chování*. Praha, 2013. 43 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce je Doc. PhDr. Josef Kandert, CSc.

Abstrakt

Bakalářská práce „Proměna názorů a postojů českých žen ke vztahu k rodině a reprodukčnímu chování“ je zaměřena na kvalitativní výzkum dvou generací českých žen. Výzkum byl proveden pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Dotazovány byly vždy matka a dcera z jedné rodiny, tak aby bylo možné zjistit případný mezigenerační posun v přístupu k rodině a reprodukčním strategiím. Zároveň bylo možné vysledovat, kde se rodinné vzorce přenášely z matky na dceru skrze socializaci. Otázky byly rozděleny do tří částí, první se soustředila na orientační rodinu, druhá na prokreační rodinu a třetí zahrnovala postojové otázky k rodině jakožto instituci. Všechny dcery jsou v současné době studentkami vysoké školy, tudíž byla také zkoumána úloha vysokoškolského vzdělání na podobu plánovaného rodinného cyklu. Získaná zjištění byla vztažena k době, ve které byla daná dívka či žena vychovávána. Výchovu matek poznamenal komunistický systém, zatímco dívky již vyrůstali v demokratické společnosti.

Abstract

Bachelor thesis „Change in czech women's opinions and attitudes towards family and reproductive behaviour“ is focused on qualitative research conducted among two generations of czech women. The research technique was half structured interview. Interviews were made with mother and daughter from one family, so the possible change in approach to family and reproductive strategies could be found. It was also possible to find out, where family patterns were transmitted from mother to daughter through socialization. Questions were split into three parts, the first one was focused on the family of origin, the second one on the procreative family and the third one has included questions about attitudes towards family as an institution. All daughters are currently college students, so college education was also examined in reference to planned life cycle. The gathered data were interpreted within the

historical context. The education of mothers was influenced by communism, while girls have been growing up in democratic society.

Klíčová slova

Rodina, proměna, modernizace, žena, postoj, kultura, socializace, rodinné vzory

Keywords

Family, change, modernization, woman, attitude, culture, socialization, family patterns

Rozsah práce: 83 664 (včetně mezer)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Veronika Abrhánová

Institut sociologických studií Projekt bakalářské práce

Předpokládaný název : **Proměna české rodiny ve druhé polovině 20.století**

Námět práce : Ve své bakalářské práci bych se chtěla zabývat tím, jakých proměn doznala česká rodina ve druhé polovině dvacátého století. Jak se měnilo její uspořádání, úloha, funkce a jaké zastávala postavení ve společnosti. Poukázala bych na nejtypičtější formy rodiny, jež se v u nás v této době vyskytovaly, a zároveň bych se také zaměřila na proměnu úlohy ženy a muže v rodinném životě.

Vstupní diskuze k problému : Rodina tvoří základ každé společnosti a jako taková bývá často předmětem různých sociologických a antropologických výzkumů. V dnešní době se často hovoří o upadajícím významu rodiny a jejích funkcí, především díky vysoké rozvodovosti a nízké porodnosti. Podoba rodiny je ovlivněna typem společnosti a samozřejmě také historickým obdobím. Instituce rodiny prošla v průběhu staletí významnou proměnou a v dnešní době nabývá mnoha forem a podob.

Předpokládané metody zpracování a předběžná struktura práce: Při zpracovávání bakalářské práce bych chtěla především pracovat s dostupnou literaturou na toto téma a s na jejím základě porovnávat různé fáze vývoje rodiny v druhé polovině dvacátého století. K analýze bych také použila demografické údaje za příslušné časové období. Dále bych případně využila metodu polostrukturovaných rozhovorů.

Nejprve bych chtěla nastínit úlohu instituce rodiny obecně a její proměnu v druhé polovině dvacátého století v evropském měřítku. Poté bych se již zabývala proměnou rodiny na území České republiky s poukázáním na vývoj dělby práce mezi mužem a ženou uvnitř této instituce.

Orientační literatura :

Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha : SLON. ISBN 80-86429-58-X

Možný, I. (1999). *Sociologie rodiny*. Praha: SLON

Maříková, H. (ed.). (2000). *Proměny současné české rodiny. Rodina - Gender - Stratifikace*. Praha: SLON

Kovařík J., Šmolka P., 1996, *Současná rodina - proměny, konstanty, problémy, naděje, Asociace manželských a rodinných poradců*, Praha

Obsah

Úvod	2
1. Definice rodiny	3
2. Funkce rodiny	3
3. Vliv socializace a sociálního postavení na zakládanou rodinu.....	5
4. Proměna české rodiny a postavení žen.....	6
4.1 Úvod k proměně rodiny.....	6
4.2 Česká rodina a postavení ženy v socialismu.....	8
4.3 Česká rodina a postavení ženy po pádu komunistického režimu.....	11
4.4 Proměna české ženy v souvislosti se vzděláním.....	13
5. Metodologie.....	15
5.1 Okruhy otázek.....	17
5.2 Seznam výchozích otázek pro rozhovor	17
6. Výpovědi respondentů a analýza dat.....	18
6.1 Výpovědi na téma orientační rodina.....	20
6.1.1 Vedoucí postavení v rodině.....	20
6.1.2 Chod domácnosti a rozdělení domácích prací.....	21
6.1.3 Výchova rodičů a jejich vliv.....	23
6.2 Výpovědi na téma založení rodiny.....	25
6.3 Výpovědi na téma rodiny jakožto instituce.....	30
6.3.1 Proměna rodiny.....	30
6.3.2 Muži na mateřské dovolené.....	33
6.3.3 Rozvod.....	35
7. Reflexe výzkumu.....	37
Závěr.....	38

Úvod

Rodina představuje v sociologii velice důležité a také poměrně frekventované téma. Přestože se v současné době v médiích často spekuluje o krizi rodiny - v některých případech dokonce o jejím zániku - rodina nadále zůstává základní jednotku společnosti. Příbuzenské vazby vždy významným způsobem upravovaly vztahy mezi lidmi a je těžké si představit, že by tomu mělo být v budoucnu jinak. Aneb jak se lidově říká: „Krev není voda“. V lidské historii se již objevilo několik pokusů vysvobodit člověka z rodinných pout, ovšem nikdy neměly příliš dlouhého trvání. Rodina tak přetrvává jakožto významný stabilizátor společnosti a některé její funkce se zdají být nezastupitelné. Mezi priority každé společnosti by tak měla spadat snaha zaměřit se na bližší poznávání a zkoumání této instituce a pochopit procesy, které provází její výraznou transformaci.

Tato práce je zaměřena na zjištění proměny názorů a postojů českých žen k rodině a reprodukčnímu chování. V rámci zkoumání jsou porovnávány výpovědi dvou generací žen, matek a dcer, ve snaze zachytit posun v přístupu k rodině a jejímu fungování. Jsou zkoumány jak rodinné poměry v orientační a prokreační rodině, tak postoje žen k rodině jakožto instituci a některým současným fenoménům, jež se k ní vztahují. Tato zjištění jsou ukotvena z hlediska historické doby a účasti dotazovaných na vysokoškolském vzdělávání.

Dotazované matky představují generaci žen, které byli na rozdíl od svých dcer vychovávány v komunistické společnosti. V práci je ukázáno, jak se tento rozdíl v historickém čase promítnul do rodinného chování, jaké rodinné vzorce z této doby byly dcerám předány a v čem naopak spočívá největší rozdíl mezi danými generacemi. Dcery jsou v současné době svobodné a bezdětné, tudíž se v jejich případě jedná o představu budoucího rodinného života.

V teoretické části této práce je nejprve představena instituce rodiny obecně s důrazem na její nejdůležitější funkce. Je ukázán vliv socializace a sociálního prostředí na plánování rodinného života. Dále je představena proměna české společnosti v důsledku přechodu ze socialistického státu na demokratický, a jak tato situace zapůsobila na rodinné vazby a vztahy. Tento přístup zajišťuje možnost zkoumat postoje a názory žen v řádném kontextu doby.

V metodologické části jsou výpovědi dotazovaných zpracovávány a zkoumány. Hledána je především souvislost mezi výpověďmi v rámci jedné rodiny. Do jaké míry se názory dvou generací liší a naopak shodují. Nakolik se projevuje přenos rodinných vzorců a vliv rodinného prostředí na reprodukční strategie žen. Zda rozdílná životní dráha mezi matkou a dcerou hraje významný rozdíl či nikoliv.

Cílem této bakalářské práce je lepší pochopení mezigeneračních vztahů a předávání rodinných vzorců. Zároveň jsou zjištění zaměřena na hodnotu vysokoškolského vzdělávání v souvislosti s rodinnými vztahy a reprodukčním chováním.

1. Definice rodiny

Rodina je zkoumána různými vědními obory, v jejichž rámci je také odlišně definována. Výklad a zkoumání této instituce se liší v přístupu, jelikož jednotlivé obory kladou důraz na jiné funkce rodiny. Pro tuto práci bude důležité zmínit především sociologické pojetí. Poměrně stručnou, nicméně postačující definici předkládá významný sociolog Anthony Giddens.

„Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“ [Giddens 1999: 156]

2. Funkce rodiny

Z biologického hlediska je základní a nejdůležitější funkcí rodiny reprodukce. Početím potomků dochází k reprodukci jedné generace druhou, a tím udržení existence lidstva. Nelze si představit fungující společnost, která by nebyla založená na příbuzenských vztazích.

„Model rodiny, tvořené rodiči, jejich dětmi, případně prarodiči vykazuje v čase neobyčejnou stabilitu. Prakticky všechny společnosti jsou na tomto přirozeném modelu rodiny založeny.“ [Matoušek 1993: 10]

Ze strany rodičů ovšem nekončí jejich úloha jen početím dítěte. Je potřeba se postarat, aby z dítěte vyrostl dospělý jedinec, jenž je schopen v budoucnosti založit svou vlastní rodinu.

Rodina poskytuje dítěti materiální zabezpečení, ochranu a uspokojuje jeho biologické, sociální a emocionální potřeby. Rodina tím jednotlivce mimo jiné připravuje také na vstup na pracovní trh. Stává se tak důležitým ekonomický článkem. [Maříková a kol. 1996: 942] Především ale dítě vychovává. Rodiče svého potomka vedou k určitému typu chování a jednání, které považují za žádoucí. Předávají mu svůj hodnotový systém, který ne vždy může být v souladu s hodnotovým systémem vyznávaným společností. Dítě je učeno normám a pravidlům, jež musí dodržovat, pokud nechce být potrestáno. Existují různé typy výchovy podle míry uplatňování autority. [Procházka 2012: 107]

K zařazení dítěte do společnosti je nutná jeho socializace, tedy osvojení si základních norem a návyků, jejichž dodržování společnost vyžaduje. Dítě se učí kultuře dané společnosti, aby se v dospělosti mohlo stát jejím právoplatným členem, jenž bude schopen bezproblémové interakce s ostatními lidmi. [Matoušek 1993: 10]

Rodina může pro dotyčného znamenat také naplnění. Děti a jejich výchova pro mnoho lidí dávají životu smysl. Zároveň je tak překonávána lidská smrtelnost, jedinec předává své geny další generaci a získává určitý pocit kontinuity.

Rodina také funguje jako významný zdroj lidské identity. Jednotlivcům poskytuje možnost ukotvení ve společnosti a v jejich životě. Představuje určitý výchozí bod a možnost, kam se vždy uchýlit. Narození potomků také zvyšuje stabilitu rodiny a upevňuje partnerský vztah. [Procházka 2012: 103] Zároveň rodina hraje důležitou roli v navazování dalších vztahů a vstupu do jiných sociálních skupin. [Matoušek 1993: 10]

„Rodina dospělému rozšiřuje jeho sociální pole. Díky partnerovým příbuzným i díky kontaktům svých dětí přichází do styku s mnoha lidmi, s nimiž by se jinak nesetkal.“
[Matoušek 1993: 11]

Jedinec v rámci rodiny naplňuje svou potřebu intimity. Členům rodiny se může svěřovat se svými radostmi i strastmi. Vztahy jsou v ideálním případě založeny na pocitu důvěry a vytváří pocit citového zázemí. Zejména v moderním uspěchaném světě se tak rodina stává útočištěm. Mezi příbuznými existuje solidarita a pokud mezi členy rodiny převládají kladné a harmonické vztahy, jedinec v ní nalézá podporu. [Procházka 2012: 110] Tato

podpora může být různého charakteru. Často se jedná o materiální podporu, ať už jde o půjčku finančních prostředků či poskytnutí přístřeší (byť třeba jen dočasně). Jedinec se uchyluje do rodinného prostředí i pro emocionální podporu či pomoc při rozhodování, pokud se dostane do složité životní situace. [Matoušek 1993: 10] Tato možnost sebou ovšem nese i závazky dotyčného vůči příbuzným poskytujícím podporu. Ocítá se tak s nimi v blízkém svazku, stává se na příbuzných do jisté míry závislý a očekává se, že bude ochoten kdykoliv laskavost oplatit. O rodině bychom tedy také mohli říct, že do jisté míry chrání jedince před chudobou (přinejmenším zmírňuje její následky) a vykonává nad ním dohled.

Ne vždy ovšem představuje rodinné prostředí zázemí a útočiště. Vztahy mezi rodinnými členy mohou být také velmi problematické a konfliktní.

„Rodina totiž může být i zdrojem útlaku: spory a konflikty mohou vést k rozvodům, (...), a existuje také souvislost mezi rodinnými vztahy a vznikem duševních chorob. Nejtragičtější následky však má sexuální zneužívání dětí nebo týrání“ [Giddens 1999: 174]

V dnešní době, jež je provázena oslabením širších příbuzenských vztahů, již není kontrola ze strany příbuzných tolik účinná, jako tomu bylo dříve, ovšem nemůžeme říci, že by zcela vymizela. Oproti dřívějším poměrům spočívá hlavní rozdíl v jejím realizování ze strany pouze nejbližších příbuzných. Tato kontrola již není tak silná, navíc je substituována ze strany státu, jenž si za tímto účelem zřídil speciální instituce. *„Rodičovská autonomie nemůže zůstat sociálně neregulovaná...“* [Možný 2006: 152]

3. Vliv socializace a sociálního postavení na založení rodiny

Do nově zakládané rodiny si jedinec přináší své představy o jejím fungování. Tyto představy jsou do jisté míry ovlivněné rodinou orientační, tedy tou, ve které dotyčný vyrůstal.

„Sňatkem fúzíjí dvě rodinné tradice. Vliv rodiny orientační na rodinu prokreační je nepochybný, dítě se chová podle rodičovského vzoru. Napodobuje rodiče stejného pohlaví –

syn otce, dcera matku. Proces identifikace s rodičem však probíhá jednoduše jen tam, kde se dítě s rodičovským vzorem ztotožnit mohlo a chtělo.“ [Matoušek 1993 : 55]

Je tedy zřejmé, že dívky ve své matce mají určitý vzor. Do jaké míry jsou jejich představy o rodině a budoucí plány týkající se reprodukčního chování, závisí také na tom, jak dalece je vztah mezi matkou a dcerou harmonický. Dcera se spíše bude snažit opakovat princip fungování rodiny a zvláště úlohy matky, pokud jsou rodinné vztahy kladné a stabilní. [Matoušek 1993 : 55]

Rodinný vzor samozřejmě není závazný. Různí jedinci si ho přizpůsobují odlišnou měrou. [Matoušek 1993 : 56] Zejména v reálném životě se představy mladých lidí mění v důsledku nejrůznějších okolností. Pro kvalitativní výzkum popsany v této práci je však důležité, že v rámci uvažování o budoucím životě vzory z orientační rodiny hrají důležitou roli. Je možné vysledovat, nakolik se určitý princip fungování v rodině předává (v tomto případě mezi matkou a dcerou) a potomek je tedy ovlivněn ve svém rozhodování rodičem, a nakolik se pohled na určitou oblast rodinného chování a reprodukčních strategií proměnil v důsledku odlišných společenských a ekonomických podmínek.

Fungování rodiny ovlivňuje mimo jiné sociální postavení. Pozice rodiny v sociální stratifikaci se projevuje v mnoha oblastech rodinné života. Rozdílně sociálně postavené rodiny se liší v reprodukčním chování a v podobě životního cyklu, v péči o děti i ve vzdělanostních šancích. [Možný 1999 : 86]

„(...) při vší nestálosti rodina stále zůstává základní jednotkou nerovnosti. Je zároveň zdrojem nerovnosti šancí, tedy nejenom jednotkou nerovnosti přítomné, ale i zdrojem nerovnosti reproduované do budoucnosti.“ [Možný 1999 : 96]

4. Proměna české rodiny a postavení žen

4.1 Úvod k proměně rodiny

Tématem rodiny se již zabývalo mnoho sociologů. Zkoumána je její struktura, velikost, proměnlivost, stabilita, uspořádání a rozdělení rolí a povinností mezi jejími členy.

Nestabilita rodiny jakožto instituce totiž samozřejmě působí i na společnost jako takovou a může ohrožovat její existenci.

Ve dvacátém století rodina doznala mnoho změn. Z modelu tradiční rodiny se svými širokými příbuzenskými vazby se vyvinula v takzvanou nukleární rodinu. Ta je tvořena dvěma rodiči a jejich dětmi. Rodina se obecně na jednu stranu stává stále více uzavřenou díky slabšímu vlivu vzdálenějšího příbuzenstva, na druhou stranu se ovšem ocitá pod větším dohledem ze strany státu a stává se tedy více veřejnou záležitostí. [De Singly 1999: 12] V rámci rodiny se navíc rozšiřuje individualismus. Každý jedinec rodiny získává oproti minulosti jiné, významnější postavení a na jeho potřeby musí být brán větší zřetel. [De Singly 1999: 13]

Výrazně se proměnila také úloha otce. Ztratil status hlavy rodiny, což je fakt nazíraný ze dvou pohledů. Mnozí sociologové tvrdí, že tím došlo k narušení a oslabení rodiny jako takové. Jiní ovšem namítají, že rodina může být silná a harmonická i s méně autoritativním otcem. [De Singly 1999: 103]

Specifické proměny rodiny se daly zpozorovat ve dvacátém století v každé společnosti. Historický vývoj a kulturní rozdíly však tuto proměnu národně modifikovaly. V Československu patřil k významným sociologům zabývajících se rodinou Ivo Možný. Možný se zabývá základními oblastmi sociologického zkoumání rodiny a informuje o dosavadních poznatcích.

Rodina dle českého autora v dnešní době zůstává základní jednotkou nerovnosti. [Možný 1999: 96] Rodiny z různých tříd se od sebe liší jak v reprodukčním chování a životním cyklu, tak v péči o děti či šanci na vzdělání. Třídními rozdíly je tedy ovlivněno i fungování sňatkového trhu. Lidé mají tendenci vybírat si partnera ze stejné třídy, jako jsou oni. [Možný 1999: 86]

Péče o dítě a o domácnost byla odjakživa považována za doménu ženy, ovšem v souvislosti s jejich vzrůstající zaměstnaností především ve druhé polovině dvacátého století dochází v tomto ohledu ke značným změnám. Objevil se nátlak na rovnoprávnější rozdělení povinností a snaha zapojit muže více do chodu domácnosti.

„Všeobecně lze říci, že rodinný cyklus ztratil svou stereotypnost a jednostrannost: celoživotní profesionální orientace muže a dilemata ženy, zda a na jak dlouho obětovat svou kvalifikaci potřebám dětí, se dekomponovalo v sadu strategických rozhodnutí, jež individualisují rodinný cyklus v dosud nebývalé míře.“ [Možný 1999: 170]

Nedílnou součástí sociologie rodiny je téma rozvodu. Oslabení vlivu náboženství a přeměna manželského svazku v občanskou smlouvu vedlo ke značnému usnadnění ukončení manželství. [Možný 1999: 175] Stále stoupající počet rozvodů tak vede některé sociology k obavám o další existenci rodiny. Možný ovšem odmítá spojovat zánik manželství se zánikem rodiny. [Možný 1999: 219] Rodina má stále nezastupitelné funkce a není pravděpodobné, že bychom směřovali k jejímu konci.

4. 2 Rodina a postavení ženy v socialistickém Československu

Pro vývoj české rodiny je zlomový nástup komunismu. V únoru roku 1948 dochází k politickému převratu a moci se ujímají komunisté. Tehdejší Československo se stává jednou ze satelitních zemí Sovětského svazu, který se podílel na jeho osvobození od nacistického Německa. Společnost se v těchto letech ocitla v despotickém, hluboce totalitním státu.

Nástup komunismu se samozřejmě promítl také do rodinných vztahů a uspořádání rodiny. Samotná komunistická ideologie přišla s novou koncepcí rodiny a slibovala mnoho výhod oproti stávajícímu uspořádání. Rodinu pojímala především instrumentálně, zaměřenou na její základní úlohu, tedy reprodukci.

„Stejně jako funkcionalistická analýza teorie rodiny, vysvětlovala veškerá rétorika každé rodině, že právě rodina má ve společnosti četné nezastupitelné funkce, jejichž plnění lze formulovat i jako „úlohu“, a na ty, kdož tuto úlohu neplní, je možno se dívat i jako na ty, kdož sobecky společnosti škodí a parazitují na ní.“ [Možný 1991: 17]

Komunistická ideologie hlásala, že ustanovením rodinného podniku nezákonným došlo ke zbavení člověka rodinných pout a tedy svým způsobem k jeho osvobození. Především ženám bylo slibována zlepšení jejich situace. Díky zapojení do pracovního úsilí již nemuseli být závislé na příjmu svého muže. Navíc v případě rozvodu se o ženu i její rodinu sociálně zaměřený stát postará. [Matoušek 1997: 33] Zároveň lidé nebudou zmítáni v nejistotě

a stresu, které sebou přináší kapitalistické obchodování, protože v podstatě nebude existovat konkurence. Situace ovšem nakonec vypadala jinak. Centrální ekonomika byla nevykonná, rodiny trpěli nedostatkem určitého spotřebního zboží. Ani k plánovanému zlepšení postavení žen nedošlo.

„Zaměstnanost žen strmě stoupala a naplňovala potřeby budovaného průmyslu. Dosáhla téměř úplné zaměstnanosti žen v tzv. produktivním věku. Práce v domácnosti však pro ženy zůstávala dál pověstnou druhou směnou. Vysoká zaměstnanost žen byla nutná i ekonomicky – rodina nemohla vystačit s příjmem mužovým.“ [Matoušek 1997: 34]

Po ekonomické stránce se rodina naučila se z nastoleného režimu těžit. V té době bylo například běžné rozkrádání podnikové majetku. Jelikož totiž patřil všem, nepatřil v podstatě nikomu a tudíž v sobě lidé nenacházeli žádné morální zábrany. Sociolog Ivo Možný tuto situaci nastiňuje ve svém známém eseji „Proč tak snadno“. Stát na počátku komunistické vlády díky zrušení možnosti rodinného podnikání vyvlastnil rodinu, ona ho pak ovšem později na oplátku vyvlastnila zpět. [Možný 1991: 20]

„Ve své krajní poloze staví loajalitu k rodině do ostré kontrapozice vůči loajalitě k vyšším celkům a i pokud jde o tradiční mravní normy, naprostá disloajalita k mimorodinným zájmům je v zájmu rodiny : kdo nekrade, okrádá svou rodinu.“ [Možný 1991: 20]

Všude hrály roli rodinné vazby a kontakty. Úplatky a protekce se stali samozřejmou součástí života rodin, které si buď zvýšit životní standard a nebo udržet jeho vysokou úroveň. Možný tento jev propojenosti nukleárních rodin ve snaze zajistit si výhody charakterizuje pojmem familiarismus. [Možný 1991: 46]

Rodina se stáhla do sebe, pro lidi v této době představovala úkryt. Děti byly už od raného věku učeny, že věci, které se probírají doma, nesmějí na veřejnosti (zejména ve škole) říkat. [Matoušek 1997: 33] Nabízel by se názor, že česká rodina byla v období komunismu silná a díky nepříznivé situaci se semkla. Oldřich Matoušek ovšem s tímto pohledem nesouhlasí. Ve své knize tvrdí :

„Rodina byla útočištěm. Mohlo by se zdát, že toto postavení rodinu posilovalo. Nebylo tomu tak. Deformovaný stát vytváří deformované občany i deformované rodiny. Rodina nikdy není nedobytnou tvrzí, její vnější hranice má vždycky jistou propustnost. Čím je stát totalitnější, tím víc usiluje o proniknutí do soukromí rodiny a tím víc z rodiny dělá věc veřejnou.“ [Matoušek 1997: 33]

Stát se skutečně snažil do chodu rodiny značně zasahovat. Rozhodoval například o vzdělání, jež bude dítěti pocházejícímu z té či oné rodiny umožněno. Děti z rodin nevyhovujících socialistickému režimu měli obvykle velice omezené možnosti dosažení zamýšleného vzdělání. [Kuchařová, Tuček: 41] Uspořádání rodiny a některé demografické charakteristiky byly také upravovány novými zákony, jež vešly za vlády komunismu v platnost. Například sňatkový věk byl významně ovlivněn bytovou politikou. Byt mohli v Československu dostat jen manželé, tudíž se lidé vdávali a ženili velice brzo a průměrný věk při prvním sňatku značně poklesl. Počet manželství byl také ovlivněn vysokým zdaněním svobodných a bezdětných. [Možný 1999: 180]

Ideál ženy v komunistické společnosti představovala pracující matka. Komunistická ideologie hlásala emancipaci žen jejich zasazením do pracovního procesu. [Maříková a kol. 2001: 2] Příjmem se ženy mužům skutečně vyrovnaly, jejich vytížení však dalece převyšovalo vytížení mužů. Práce se tak stala jednou z dalších povinností ženy vůči rodině. Maříková tento stav popisuje jako „nový ženský úděl“. [Maříková a kol. 2001: 2]

„Současné československé ženy tedy díky minulému vývoji přijaly vlastně nový princip sebeobětování, pracují – nejen protože se to od nich očekává, ale protože jim práce přináší i určitou dávku satisfakce, protože mají řádově poměrně vysoký stupeň vzdělání a kvalifikace, protože jejich rodina není schopna bez příjmu přežít, ale pracují také proto, že je to jejich „rodinná povinnost“. A to je princip, který lze stěží najít mimo bývalý socialistický svět.“ [Maříková a kol. 2001: 3]

Formálně byly ženy v socialistické společnosti zrovnoprávněné, nikoliv však v realitě. Emancipace se uskutečnila spíše formou právních nařízení. V obecném podvědomí lidí se úloha žen příliš neproměnila, jen byla obohacena o rozměr zaměstnání, v němž byly navíc ženy díky svým závazkům znevýhodněné oproti mužům.

4. 3 Česká rodina a postavení ženy po pádu komunistického režimu

Rok 1989 sebou přinesl Sametovou revoluci, která obrátila život v tehdejším Československu vzhůru nohama. Došlo k pádu komunistického režimu a v roce 1993 pak vzniká Česká republika jakožto demokratické zřízení. Radikálně se změnila ekonomická situace, místo centrálního plánování si společnost zvykala na tržní princip. Otevřely se pracovní a cestovní možnosti, na české území začala pronikat i dřívější zakázaná západní kultura.

Po pádu komunistického režimu a proměně ekonomického systému se lidem naskytly rozličné životní možnosti. Došlo k odstranění bariéry mezi Západem a Východem, lidé mohli cestovat a do země pronikala dříve zakázaná západní kultura. V souvislosti s radikální proměnou životního stylu docházelo ke změně v rodinném chování.

„Individualizace životních stylů spolu s novými formami partnerství a novými způsoby uspořádání domácností zformovaly kontext, v němž jsou činěna reprodukční rozhodnutí.“
[Rabušic 2001: 204]

Průměrný věk v době prvního sňatku činil v osmdesátých letech u žen 21 let a u mužů 24. V roce 1995 tento věk vstoupil u žen na 24 let a u mužů na 26 let. Zároveň došlo ke snížení počtu živě narozených dětí ze 130000 dětí na 96000. [Matoušek 1997: 35]

Manželství se stalo velice nestabilní institucí, počet rozvodů významně vzrostl. Svůj podíl na tomto jevu má také emancipace žen. Ve světě došlo k rozvoji emancipačních hnutí již podstatně dříve, u nás ovšem byly snahy o „osvobození“ ženy a její zrovnoprávnění s muži zaraženy komunistickým systémem. [Matoušek 1997: 35] Domácí úlohy jsou již v dnešní době v mnoha domácnostech rozdělovány rovnoměrněji mezi muže a ženu (popřípadě děti), stále však více práce zastává ve většině případů žena.

„Současná česká společnost se vyznačuje tím, že postoje o rodině a postavení ženy především v práci se pohybují směrem k rovnosti, ale reálné chování je více závislé na stereotypním myšlení, a proto se mění pomaleji.“ [Čermáková a kol. 2000 : 62]

I přesto, že vzrostl počet žen zastávajících ve svém zaměstnání důležité postavení a pohybujících se na řídicích pozicích, stále jsou v tomto ohledu v převaze muži, kteří také pobírají za stejnou pracovní pozici vyšší plat než ženy.

„V současné rodině v České republice jsou individuální zájmy žen realizovány stále ještě s ohledem na rodinné role ženy. Dle výzkumů většina žen pokládá zájmy rodina za své vlastní (osobní), nerozlišuje a často podřizuje vše ve prospěch partnera a dětí či jinak definovaných rodinných potřeb.“ [Čermáková a kol. 2000 : 87]

V české společnosti navzdory všem společenským změnám a proklamované emancipaci nebývá obvyklý model žen zaměřených na budování kariéry. Ženy zastávají i prestižní a náročné pozice, pokud se však rozhodnou pro mateřství, bývá velice těžké tyto dvě oblasti skloubit. Mateřské závazky je limitují z hlediska času a možností, čímž prodlužují kariérní postup. [Čermáková a kol. 2000 : 87] Dnešní doba sice umožňuje využít služeb opatrovatelek, dětských chův, tuto variantu však volí minimum žen, jelikož je finančně náročná a mnohým ženám je nepříjemná představa výchovy jejich dítě cizím člověkem.

„Model zaměstnané ženy bez kariérových ambicí je nejúspěšnějším modelem všech dob z hlediska komplementarity rolí muže a ženy v rodině a domácnosti, protože snižuje riziko konkurence ženy v pracovní sféře a rozkládá výdělkovou odpovědnost za rodinu na dva subjekty : muže a ženu. Jednostranně petrifikuje nerovnost i v dělbě práce jak ve veřejné, tak v soukromé sféře a je přijatelný a výhodný i pro ženy, které si chtějí tímto způsobem uchovat dominantní vliv na rozhodování a fungování rodiny.“ [Čermáková a kol. 2000 : 88]

Oldřich Matoušek považuje současnou českou rodinu za rodinu zaměstnané ženy. Dovolit si zůstat v domácnosti a nepracovat mohou jen ženy z bohatých, dobře zabezpečených rodin. [Matoušek 1997: 35] Jiný český sociolog, Ivo Možný, vidí českou rodinu jako nukleární rodinu spojenou s rodinou ženy. S tím, že mezi oběma generacemi existuje především geografická vzdálenost. [Matoušek 1997: 34] Z výzkumů také vyplynulo, že matka má se svými potomky častěji bližší vztah než otec a také má větší vliv na jejich rozhodnutí, včetně volby zaměstnání, což byla dříve sféra otcovského vlivu. [Matoušek 1997: 35]

Proměna české rodiny bývá autory zabývajícími se tímto tématem nahlížena ze dvou úhlů. Někteří vidí příčinu posunu v rodinném chování a reprodukčních strategií ve změně hodnot. [Hamplová a kol. 2003 : 6]

„Podle názoru některých demografů a sociologů se také česká populace dostala po listopadu 1989 do období tzv. druhého demografického přechodu, jímž se označují tyto pronikavé kvalitativní změny reprodukčního chování.“ [Fialová a kol. 2000 : 13]

Do této kategorie spadá například Ladislav Rabušic, který ve své knize Kde ty všechny děti jsou uvádí „ děti se u nás momentálně nerodí, neboť současná mladá česká populace má jiné aktuální cíle a orientace, než uzavírat manželství a v nich plodit děti“. [Rabušic 2001: 110] Další autoři, mezi které se řadí například Jitka Rychtaříková, považují za příčinu proměny rodiny ekonomické faktory. [Hamplová a kol. 2003 : 6] Sociologové se tedy neshodnou, zda změny reprodukčního chování v České republice vypovídají o celkové proměně v hodnotovém systému populace, či zda se jedná spíše o reakci na změnu ekonomických podmínek, většina se však přiklání spíše k vlivu ekonomické transformace společnosti. [Fialová a kol. 2000 : 158]

4. 4 Proměna české ženy v souvislosti se vzděláním

V mé bakalářské práci se chci zaměřit především na proměnu reprodukčního chování ženy v souvislosti se vzděláním. V devadesátých letech 20. století se Česká republika musela přeorientovat na tržní systém, což sebou přineslo změnu hodnotového klima a s ním spojenou proměnu demografického chování.

„Z hlediska charakteru prokreačního chování lze devadesátá léta v České republice označit jako období historicky nejvýraznějšího poklesu úhrnné plodnosti a to zejména v první a druhém pořadí, posunu rození dětí do vyššího věku, narůstání podílu dětí narozených mimo manželství a snižování frekvence předmanželských koncepcí.“ [Hamplová a kol. 2003: 43]

V době, kdy v České republice byla u moci komunistická vláda, bylo pro mnoho lidí obtížné ,ne-li nemožné, získat takové vzdělání, jaké by si přáli. Vzdělání navíc nebyla v této době přikládána taková hodnota jako v dnešní době. [Kuchařová, Tuček 1999 : 41] Společnost

fungovala na principu centrálního řízení ekonomiky a tudíž i vzdělání mladé generace bylo plánováno s ohledem na odhadované potřeby hospodářství. Pro vyučované obory byly stanoveny kvóty studentů, jež se lišila podle potřebnosti daného zaměstnání pro ekonomiku. Po Sametové revoluci dochází ke změně tohoto systému a vzniká nebývalé množství nových vzdělávacích zařízení s rozličnými studijními programy. [Kuchařová, Tuček 1999 : 41] Otevření vzdělanostních možností mělo dopad na reprodukční strategie žen a s tím spojeným rodinným chováním.. Výzkumy ukázali některé významné rozdíly mezi ženami z různých vzdělanostních skupin.

„Ženy s nejvyšším dosaženým vzděláním jsou častěji bezdětné a mají v průměru méně dětí. Vysokoškolačky totiž vzhledem k náročnější profesi obtížněji kombinují výchovu dětí se zaměstnáním. (...) Prodloužená doba studia vysokoškolaček zkracuje věkový interval pro rození dětí, přičemž vyšší věk při narození prvního dítěte s sebou nese zvýšené riziko nenarození dalších dětí. Odkládání narození prvního dítěte je navíc zesilováno snahou dosáhnout nejdříve určitého profesního postavení a teprve potom mít děti.“ [Hamplová a kol. 2003: 45]

Vzdělání má vliv nejen na počet potomků, ale také na vstup do manželství. Podle Dany Hamplové úroveň vzdělanosti ženy ovlivňuje v kolika letech se vdá, ovšem nemá přímo negativní vliv na samotný vstup do manželství. [Hamplová a kol. 2003: 32]

Předpokládalo by se, že právě vysokoškolsky vzdělané ženy budou smýšlet více liberálně a vzhledem k jejich lepším pracovním možnostem pro ně bude mít rodinný život menší váhu a budou vstupovat s menší frekvencí do manželských svazků. Tento předpoklad však výzkumy vyvracejí.

„Jestliže jsou obecně za nositele nových liberálních trendů a nové hodnotové orientace považováni lidé s vyšším vzděláním, tak v České republice patří vysokoškolsky vzdělaná populace k nejkonzervativnější sociální skupině, neboť v roce 2001 podíl dětí narozených mimo manželství činil 10% u vysokoškoláků a 70% u žen se základním vzděláním.“ [Hamplová a kol. 2003: 43]

„Zdá se, že v nejmladší kohortě se opravdu začínají lišit životní dráhy žen s různým vzděláním, ale přesně v opačném směru, než předpokládali původní hypotézy. Jsou to totiž

ženy s nižším vzděláním, které vstupují méně do manželství, ale více do nesezdaných soužití.“

[Hamplová a kol. 2003: 36]

5. Metodologie výzkumu

K zachycení změny v postojích žen k současné rodině jsem se rozhodla provést kvalitativní výzkum. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů jsem se snažila objevit změnu v hodnotovém systému a vnímání rodiny mezi generací českých žen vychovávaných v době komunismu a generací žen vychovávaných po Sametové revoluci.

Kvalitativní výzkum se zaměřil na dvě generace žen, přičemž však generace dcer nemá v současné době ještě rodinu. V této práci se tedy setkávají dva rozdílné pohledy na rodinu a reprodukční chování. Generace matek je nutně ve svých názorech ovlivněna určitou zkušeností, zatímco u studujících dívek se jedná především o současné představy, dá se říci až idealizované pohledy. Zejména v případě plánovaného založení rodiny. Tento fakt nicméně není pro výzkum přítěžující. Zajímá mě, jak dívky pohlíží na rodinu a jaké jsou jejich aspirace ohledně rodinného chování. V porovnání s výpověďmi matek je pak možné zjistit, které názory a postoje se mezi generacemi liší, ať už vlivem vysokoškolského vzdělávání či proměnou společenských a ekonomických podmínek v důsledku pádu komunismu, a naopak, kde je možné vysledovat přenos rodinných vzorců. Zajisté není možné vztahovat zjištění, k nimž jsem v této práci dospěla, k celkové populaci českých žen. Jedná se o případovou studii, na níž je ukázáno, jak dotazované přistupují k rodinnému životu a jakým způsobem si konstruují své názory a postoje.

Tento typ výzkumu jsem si vybrala vzhledem jeho povaze, jež mi umožnila zaznamenat podrobné výpovědi respondentek a detailně tak postihnout povahu zkoumané oblasti. Na odpovědi dotazovaných jsem mohla reagovat a popřípadě si je upřesňovat. Pokud měla dotyčná problém s pochopením významu konkrétní otázky, uvedla jsem konkrétní příklad, jímž byl dotaz objasněn.

Rozhovory jsem vždy prováděla s matkou a s dcerou, přičemž s každou zvlášť. Jejich odpovědi jsem poté porovnávala a hledala mezi nimi souvislosti. Zároveň jsem však hledala určité vzory ve výpovědích zvlášť generace matek a zvlášť generace dcer. Respondentky byly vybrány z mého okolí, díky čemuž rozhovory nabývaly poměrně otevřeného charakteru a

dotazované se neostýchaly odpovídat i na osobnější otázky. Všechny zúčastněné výzkumu byly obeznámeny s cílem mé bakalářské práce a samotného výzkumu. Zároveň jim byla zaručena anonymita.

Průběh rozhovoru byl zaznamenáván diktafonem a poté přepisován. Při rozhovoru jsem často uváděla příklady ze svého rodinného života, aby se mi povedlo lépe vykreslit otázku a dostat obsáhlejší odpověď. V případě několika dotazovaných jsem považovala za nutné v určitých fázích rozhovoru zcela změnit téma a ptát se na nezávazné otázky, jež se k tématu mého výzkumu nevztahovaly. Tímto způsobem došlo k navození uvolněnější atmosféry, jež by v důsledku znamenala také upřímnější rozhovor.

Dá se samozřejmě předpokládat, že výpovědi dotyčných, zejména co se týče vztahů v rodině, mohly být záměrně zkreslené. V několika případech jsem měla pocit, že je mi daná rodina prezentována více idylicky. Ovšem jsem toho názoru, že čím bližší vztah jsem s dotazovanými měla, tím spíše se vyjadřovaly upřímněji a realitu příliš neupravovaly, jelikož věděly, že mám o jejich rodinném prostředí určité informace.

V analýze je zohledněn vliv vysokoškolského vzdělání na reprodukční strategie a postoj k rodině. Dívky jsou studentky vysoké školy, zatímco tři matky mají středoškolské vzdělání, dvě vysokoškolské. Zkoumané rodiny jsou stabilní, úplné. Matky jsou navíc s výjimkou jediné poprvé vdané. Tento fakt mohl mít vliv na pozitivní postoj dotazovaných dívek k manželství. Reprodukční chování a strategie dotyčné jsou ovlivněné rodinným prostředím, z kterého pochází. Pokud dítě vyrůstá v neúplné rodině, můžeme spíše očekávat, že k manželství a rodinnému životu nebude mít takovou důvěru jako dítě z úplné, stabilní rodiny.

Veskrze všechny dívky obecně považují podmínky panující v rodině za harmonické a vztahy mezi jejími příslušníky za bezproblémové. Zároveň považují stávající uspořádání jejich rodiny za vhodné a chtějí si tento vzor přenést s mírnými úpravami i do prokreační rodiny. Dívky také bez výjimky vidí v rodině bezpečí a zázemí a jsou přesvědčené, že v případě krize by jim rodina pomohla.

Pro úplnost analýzy sebraných dat je důležité zmínit sociální prostředí. Zkoumané rodiny lze zařadit mezi střední společenskou vrstvu. Především pokud bychom posuzovali

sociální postavení prestiží povolání. Dvě matky pracují jako úřednice, jedna jako učitelka v mateřské škole a poslední dvě dotazované učí na základní škole. Manželé zkoumaných žen se taktéž pohybují svými povoláními ve stejné sociální vrstvě, jejich příjem je s příjmy žen srovnatelný. Jedná se tudíž navíc o homogenní manželské páry.

5. 1 Okruhy otázek

Pro rozhovor jsem si připravila tři okruhy otázek. První okruh se týkal respondentky orientační rodiny. Zajímalo mě, jak je uspořádaná, jaké v ní panují poměry a jak jsou mezi členy rozděleny role. Druhý okruh byl směřovaný na názor respondenta na rodinu jakožto instituci. Co si myslí o jejím smyslu v dnešní době. Jaký má pohled na manželství, rozvod, výchovu dětí či úlohu muže a ženy v rámci rodiny. Třetí okruh pak již byl směřovaný na prokreační rodinu, tedy zakládanou. V případě svobodných a bezdětných na to, jestli vůbec chtějí v budoucnosti rodinu a jestliže ano, tak jak by pak měla vypadat.

V rámci vedení rozhovorů jsem se snažila klást podobné otázky a zabývat se totožnými tématy. Přesto se samozřejmě jednotlivé rozhovory od sebe liší, jelikož respondentky odpovídaly na tytéž otázky jiným způsobem. Otázky nebyly kladeny vždy v rámci jednoho okruhu, nýbrž se v celém rozhovoru okruhy vzájemně prolínali. Po provedení prvních rozhovorů bylo zřejmé, které otázky jsou respondentkám více srozumitelné, k nimž zaujímají určitý postoj a bude je tedy vhodné upřednostňovat.

5. 2 Seznam výchozích otázek pro rozhovor

1. část – Orientační rodina

- 1.) Mohla by si mi na začátek popsat tvoji rodinu.
- 2.) Řekla by si, že ve vaší rodině má někdo vedoucí postavení? Kdo organizuje chod domácnosti?
- 3.) Jak jsou rozděleny role mezi tvýma rodiči? Z hlediska finančního zabezpečení, domácích prací atd..
- 4.) Co musíš vykonávat za domácí práce ty, případně tvůj sourozenec?
- 5.) Máš vliv na rozhodnutí svých rodičů, berou se ohledy na tvé potřeby?
- 6.) Trávíte jako rodina společně hodně času nebo jste spíš každý zvlášť?
- 7.) Ovlivňují rodiče tvá rozhodnutí?

2.část – Rodina jakožto instituce

- 1.) Co pro tebe znamená rodina?
- 2.) Má podle tebe rodina v dnešní společnosti smysl?
- 3.) Jak by podle tebe měly být rozděleny domácí práce mezi členy rodiny?
- 4.) Považuješ za přirozené, že o děti se starají především ženy nebo je správně, když v dnešní době chodí na mateřskou i muži?
- 5.) Jaký máš názor na lidi, co se rozhodnou nemít potomky?
- 6.) Kdy je podle tebe vhodné a oprávněné manželství ukončit?
- 7.) Řekla by si, že ve tvém okolí převažují stabilní rodiny?
- 8.) V čem si myslíš, že se lišily rodiny tvých rodičů od té vaší?

3.část – Prokreační rodina

- 1.) Máš v plánu v budoucnosti založit rodinu?
- 2.) Popiš mi tvůj rodinný ideál.
- 3.) Dokážeš si představit mít dítě s partnerem mimo manželství nebo být třeba svobodná matka?
- 4.) V kolika plánuješ odchod od rodičů, sňatek, či početí prvního dítěte?
- 5.) Jak by si chtěla, aby se tvůj život vyvíjel? V jakém pořadí by měly být následující události : vztah, odchod od rodičů, společné bydlení, sňatek, dítě, kariéra.
- 6.) Pokud by rodiče nesouhlasili s tvým partnerem, měnilo by to něco na situaci?

6. Výpovědi respondentů a analýza dat

V této části je provedena analýza výpovědí dotazovaných. Analýza je rozdělena do několika oblastí, podle daných témat. Primárně jsem se snažila porovnávat výpovědi v rámci jedné rodiny, nicméně tento způsob nebyl vždy zcela vhodný k postihnutí daného jevu, tudíž jsou výpovědi dávány do souvislosti také v rámci jedné generace.

Pro zpřehlednění analýzy a pochopení návaznosti ve sledovaných jevech uvedu nejprve stručnou charakteristiku daných rodin. Zaměřím se na informace, jež považuji vzhledem k analýze za relevantní.

Rodina č. 1 – Lenka a Dita

Matce Lence je 49 let, vyrůstala v úplné rodině. Má čtyři sourozence, jednoho vlastního bratra, dva nevlastní a nevlastní sestru. Matka byla jednou rozvedená, první dítě se jí narodilo ve 20 letech. Lenka vystudovala střední školu, vdala se ve 23 letech a v té době také odešla od rodičů. S manželem mají dvě děti, dceru a syna. Starší dceru Ditu porodila ve 26 letech. Dítě je 23 let, stále bydlí se svými rodiči a momentálně je bez přítele.

Rodina č. 2 – Romana a Martina

Romaně je 47 let, vyrůstala v úplné rodině s jednou starší sestrou. Rodiče dlouho nemohli počít dítě, tudíž první dceru porodila matka ve svých třiatřiceti letech, Romanu v pětatřiceti Romana se vdávala ve dvacetijedna letech. Má dvě děti, syna a dceru. Staršího syna porodila ve svých třiaadvaceti letech, mladší Martinu v pětadvaceti. Vystudovala střední školu. Martině je 21 let. Žije u svých rodičů a v současné době má přítele.

Rodina č. 3 – Marcela a Markéta

Marcele je 44 let, vyrůstala v úplné rodině s jedním sourozencem, starším bratrem. Vystudovala střední školu, poté se ve dvaceti letech vdávala. Má dvě dcery, první porodila ve dvaadvaceti letech. Manžel je o čtyři roky starší. V současné době sdílí její rodina dvojdomek s jejími rodiči. Markétě je 22 let. Studuje lékařskou fakultu. Žije u svých rodičů. Má dlouholetého přítele.

Rodina č. 4 – Petra a Barbora

Barboře je 49 let. Vyrůstala v úplné rodině a má mladší sestru. Její matka jí měla ve dvaceti letech. Barbora je jednou z dotazovaných matek s vysokoškolským vzděláním. Vdávala se v pětadvaceti, první dítě se jí narodilo ve sedmadvaceti letech. Celkem má dva potomky, starší dceru a mladšího syna. Se svými rodiči sdílí rodinný dům, ovšem v současné době žije se svým manželem spíše na chalupě. Petře je 22 let. V současné době bydlí víceméně s prarodiči v rodinném domě, rodiče jezdí pravidelně navštěvovat. Má dlouhodobého přítele.

Rodina č. 5 – Hana a Monika

Monice je 44 let. Vyrůstala v neúplné rodině. S vlastním otcem se nestýkala, žily společně s matkou a mladší sestrou sami až do jejích sedmnácti let. V té době se její matka podruhé vdala a s novým manželem zplodila ještě jednoho syna. Monika vystudovala vysokou pedagogickou školu, v současné době působí jako učitelka na základní škole. Z prvního manželství má dceru Hanku (dotazovaná studentka) a syna. První dítě se jí narodilo ve 21 letech, druhé ve 23 letech. Podruhé se vdala ve třiceti. S novým manželem zplodila ještě dva syny. Dceři Hance je 22 let. Bydlí střídavě u rodičů a ve studentském bytě v Plzni. Má přítele.

6.1 Výpovědi na téma orientační rodina

6.1.1 Vedoucí postavení v rodině

Otázka na postavení v rodině byla záměrně uváděna obecně. Každý člověk si pod tímto pojmem vybaví něco jiného, tudíž mě zajímalo, zda dotazované přikládají větší váhu postavení rodiče v rámci jejich výchovy, starosti o chod domácnosti, či rozhodování o rodinných záležitostech.

Mezi generacemi se nepotvrdil přenos rodinného uspořádání v oblasti vedoucího postavení. Jen v případě rodiny č. 4 je možné vysledovat určitou podobnost v postavení otce, a to především ve výchově potomků. Otec je popisován jako více autoritativní a vzbuzující respekt. Zároveň je mu připisována větší váha při rozhodování.

„No táta no. Jakože má autoritu, prostě ho posloucháme víc na slovo než mámu. Ale tak to bylo víc dřív. I když se něco pořizuje třeba do domácnosti, tak to máma si netroufne to sama koupit a táta jde, a koupí to. Ale jako radí se s náma.“ – Petra (dcera, rodina č. 4)

„To se dá asi těžko říct, přímo, kdo měl vedoucí postavení. Tim jak byl táta málo doma, tak se o všechno spíš starala jako máma. Ale jako třeba my, já se ségrou, jsme měly tak jako větší strach z táty, protože on byl takovej dost, no autoritativní. Máma nás možná až

trochu rozmazlovala, protože, tak jako když jsme něco provedly, tak jsme za to dostaly vždycky jenom od táty. Ale celkově měl asi hlavní slovo táta.“ – Barbora (matka, rodina č. 4)

6.1.2 Chod domácnosti a rozdělení domácích prací

Starost o domácnost a její chod je ve všech výpovědích zcela jednoznačně připisována matce. Řízení chodu domácnosti spadá tradičně do ženské sféry a je zřejmé, že tento kulturní vzorec je bez výrazné změny předáván z jedné generace na druhou.

„Já bych řekla, že moje máma byla taková ta hlava rodiny co se týká chodu, jako zajištění peněz, nakupování a šetření.“ - Lenka (matka, rodina č. 1)

„Mamka. Ta to všechno organizuje, ale snaží se, aby to vypadalo, že ne.“ – Dita (dcera, rodina č. 1)

Z individuálních výpovědí je zřejmé, že i v domácích pracích převažuje tradiční rozdělení na mužské a ženské činnosti. Žena vaří a z větší části i uklízí, muž provádí opravy různého charakteru. Do rozdělení domácích prací se však promítá skutečnost, do jaké míry dotyčný činnost ovládá a jaký k ní má vztah.

„Já ti řeknu, nebylo to zase až tak markantní, protože občas vařil i táta. Ale je pravda, že můj táta zase nebyl dost manuálně zručnej. Nikdy tam nebyla jako taková ta pozice táta vládne, máma vládne. Ale máma protože byla poměrně zručná hospodyně, tak ona vlastně hospodařila v té domácnosti.“ – Lenka (matka, rodina č. 1)

„Tak táta opravuje věci a zároveň se podílí na vaření, to ho baví. Taky uklízí, ale tak to máme asi rozdělený, že to děláme tak nějak všichni, teda kromě bráchy. Většinou vařím já, když jsem doma, a když ne, tak se střídají rodiče. Nám od mamky moc nechutná, tak se snažíme vařit spíš my. A peču zásadně jenom já.“ – Dita (dcera, rodina č. 1)

V rodině, kde se sourozenecký pár skládá ze sestry a bratra, je navíc možné vysledovat přenos konceptu rozdělení domácích prací. Zejména v době dospívání již bývají kladeny rozdílné nároky na pomoc s péčí o domácnost u dívek a u chlapců. Některé respondentky potvrdily, že matky se často snažily delegovat tradiční ženské práce na dcery a mužské práce

na syny. Tento jev lze vypořádat ve výpovědích rodiny č. 3. Dcera byla vedena k vykonávání ženských prací, zatímco její bratr pomáhal spíše otci a např. do uklízení nebyl příliš nucen.

„Spravuje táta, ale tady u nás třeba i brácha. Tady doma uklízím jenom já, brácha nic. A nahoře na chatě uklízí máma. Dřív to bylo tak, že uklízela máma, a já jsem třeba vyřela balkon, nebo schody, nebo mytí nádobí jsme měl s mamkou rozdělený.“ – Petra (dcera, rodina č. 4)

Tento princip fungování si pravděpodobně matka přinesla ze své orientační rodiny. Její otec byl jediným mužským elementem a vzhledem k pracovní vytíženosti na něj nebyl kladen nárok podílet se na domácích pracích, téměř všechny obstarávala matka. Jestliže bylo takovéto uspořádání vnímáno jako bezproblémové a matka ho přijímala, mohla se objevit snaha předat tento vzorec dále.

„U nás to bylo právě ovlivněný tím, že táta hodně pracoval a byl často mimo barák, takže to bylo jako, tak nějak všechno na mámě, taková ta, ta starost o domácnost. Uklízení, vaření. Já se ségrou jsme taky pomáhaly, ale spíš já, protože ségra, no tak ta byla často někde v tahu. Ale jako máma nás do toho nijak moc nenutila, ona byla taková mírnější, v tomhle.“ - Barbora (matka, rodina č. 4)

Ve výpovědích o domácích pracích lze zaznamenat zajímavé zjištění. Na přímou otázku ohledně rozdělení domácích prací a celkové starosti o domácnost odpovídají jak dcery, tak matky podobně. Úlohy jsou mezi rodiči zhruba vyrovnané. Konkrétně je zdůrazňována ochota otce podílet se na uklízení domácnosti. Nicméně po podrobnějším dotazování vychází najevo, že otcovo přičinění rozhodně není pravidelného charakteru a spíše je ochoten při určitých příležitostech s domácností vypomocet. Oběma generacemi žen je tato snaha však vnímána pozitivně, dalo by se téměř říci jako určitý pokrok.

„To máma spíš obstarává věci. Ale třeba pozor, u nás je to tam velice atypický. Táta je schopnej úplně schopnej mýt nádobí, vysávat a když se má zpravit botník, tak to tam klepe maminka. On je lehce nepraktický.“

„No jako táta uklízí dost spíš na chlapa no. Většinou to nevidím, že by třeba myl nádobí. Máma dělá velký úklidy, ale táta taky občas pomáhá, když třeba máma nestíhá.“ – Hanka (dcera, rodina č. 5)

„V domácích pracích to nemáme markantně rozdělený, spíš si tak navzájem vypomáháme. Manžel je schopný uvařit i uklízet, nemá s tím problém. Spravuje u nás spíš tchán, protože je, abych tak řekla, z nás asi nejšikovnější.“ – Monika (matka, rodina č. 5)

Starost o domácnost i v dnešní době náleží především k úloze ženy, ty se to nicméně přinejmenším snaží prezentovat jakožto pochopitelné a vyvážené. Zajisté mohou dotazované tuto situaci jinak prezentovat v rozhovoru vedeném v rámci výzkumu a jinak to mohou prezentovat před svými blízkými přáteli. Obecně lze nalézt určitou snahu ze strany dcer i matek popsat svého otce jakožto více zapojeného do tradičních ženských domácích prací.

6.1.3 Výchova rodičů a jejich vliv

Dotazované se vyjadřovali k přístupu rodičů k výchově, k rozložení autority mezi otcem a matkou ve výchovném procesu a vlivu rodičů na tvoření vlastních rozhodnutí.

Jak již bylo řečeno, otcí ve výpovědích nebylo přisuzováno celkově vedoucí postavení, nicméně většina respondentek ho označuje jako přísnějšího z rodičovského páru co se týče výchovy. Zpovídánými matkami je často popisován jejich vztah s otcem jakožto konzervativní, v mnoha případech až problematický. Oblast, která dříve více spadala do sféry otcovského vlivu, byly především vztahy dospívajících dívek s muži. Otcové byli více opatrní a v milostném životě dcer se do jisté míry angažovali svými přísnými omezeními. Tento jev může být vysvětlen hůře dostupnou antikoncepcí. Možnosti zabránit početí nebyly v té době tak spolehlivé a ani tak často užívané jako dnes. [Fialová 2000: 29] Dcery byly tudíž jakožto „rizikovější“ více hlídané než synové.

„Ale třeba co se týče výchovy, tak tam byl táta hodně přísněj. Hlavně jako na ségru no, s tou měl často problémy, ale tak to bylo proto, že ona byla taková, věčně něco tam, a jako průsery, takže to jsem se ani moc nedivila. A třeba kluky jsme si vůbec nemohli tahat domů, to k nám měli všichni strach chodit, protože táta je pomalu odháněl s brokovnicí.“ – Barbora (matka, rodina č.4)

„Mě to připadalo, že třeba táta mě hodně mluvil, jako do výchovy moj. Přitom já jsem nikdy nebyla problematická jo. Ale já jsem s nim měla problémy s tátou a výchovou. Protože, já nevím kde on to furt bral, já jsem byla takovej ten typ, nechodila jsem nějak na nějaký diskotéky, nebo někam támhle s partama, jsem pomalu furt seděla doma. A když už jsem někam šla, tak táta hned z toho dělal nějaký vědy, že mě jako živit nebude. Prostě furt nějaký scény. Prostě hned jsem támhle měla mít nějaký děcko, jsem se támhle podívala na chlapa v televizi a hned pomalu jsem byla svobodná matka.“

„Jako vůči mýmu bráchovi, tomu dvojčeti, byl tolerantní. Ten tamhle mohl jezdit na trempy, na diskotéky. Já jsem seděla furt doma, byla jsem pořád ta špatná.“ – Lenka (matka, rodina č. 1)

„Jinak na výchovu byli přísný docela oba. To jak máma, tak táta. Třeba zrovna ty vztahy, no tak tam byl asi víc táta. A ani ne tak, že by mu vadil konkrétní kluk, jako spíš v tý pubertě, tak to byli všichni kluci. To jsem já vnímala, jako dost nefér no, protože můj brácha mu byl ukradenej, ten si mohl chodit s kým chtěl.“ – Marcela (matka, rodina č. 3)

Mladší generace dívek již je vychovávána v tomto aspektu benevolentněji. Rodiče se v dceřiných vztazích příliš neangažují. Tento jev může být ovlivněn změnou v rodinném cyklu. Dříve se ženy vdávaly brzy po ukončení střední školy, tudíž partner, kterého si v době dospívání našly, nezřídka býval také budoucí manžel. Jejich vztahy tím nabývaly nepoměrně větší vážnosti než vztahy dnešních kupříkladu dvacetiletých dívek. Zejména pokud studují vysokou školu, mají více času k nalezení životního partnera, s nímž založí rodinu.

Nicméně rodičovský vliv při vybírání partnera se zcela nevytratil. Respondentky přiznávají názoru rodičů určitou váhu, oproti výpovědím svých matek však není vůbec kladen důraz na roli otce.

„Pokud bych chodila s někým, kdo by se jim nelíbil, tak by mi do toho kecali. Ale nepřím. Že by mi říkali, jak to chodilo u nich ve vztahu. Jako, že oni jsou ten ideál.“ – Petra (dcera, rodina č. 4)

„Na jejich názor vždycky člověk dá, ale já mám teď třeba zkušenost, že i přesto, že se našim třeba můj poslední přítel vůbec nelíbil, tak si to nechali pro sebe a nic mi neříkali. Nemluvili do toho. Tak oni asi věděli, že ten vztah stejně dlouho nevydrží, že to brzo skončí.“

„Podle mě já nemám až tak rozdílný požadavky od těch jejich. To jak mě vychovali, tak mi předali i nějaký svý názory nebo tak. Třeba si nemyslím, že bych se zamilovala do feťáka nebo něco podobnýho.“ – Dita (dcera, rodina č. 1)

6.2 Výpovědi na téma založení rodiny

Tento okruh zahrnuje výpovědi na otázky ohledně založené rodiny v případě matek, a plánované zakládané rodiny v případě dcer. Odpovědi na různé otázky jsem shrnula pro lepší přehlednost a stručnost do jednoho souvislého textu.

Všechny dívky mají v plánu založit rodinu, tudíž bylo možné dobře srovnat jejich naplánování rodinného cyklu s výpověďmi matek. Důležitý faktor pro analýzu proměny představuje vysokoškolské vzdělání. Z výzkumů je známo, že vysokoškolsky vzdělaní jedinci tvoří nejvíce konzervativní sociální skupinu. [Hamplová et al. 2003 : 43] Toto tvrzení výpovědi potvrzují. Všechny dívky upřednostňují sňatek oproti nesezdanému soužití, jež však zcela nezavrhuje. Rozdíl je nicméně možno najít ve větší shovívavosti vůči pořadí daných událostí. Většině dívek nepřikládá důležitost narození dítěte v manželském svazku. Děti pozitivním způsobem ovlivňují snahu vstoupit do manželství, oproti dřívější době ale již není vyžadováno, aby se v něm narodily.

„Chci mít rodinu, asi tak ve třiceti. To mi přijde i takový maximum. Děti bych chtěla jedno nebo dvě, asi spíš dvě. Holku a kluka. Až dodělám školu, tak bych chtěla asi odejít od rodičů. To bude doufám v těch dvacetičtyřech, ale to spíš záleží na penězích, kdy odejdu.“

„Dokážu si představit nebýt vdaná, ale radši bych se vdala. Jako chtěla bych se vdát, kdybych měla děti, že mi to přijde jako ta rodina. Ale jako to pořadí děti a svatba, to je mi asi jedno.“ – Markéta (dcera, rodina č. 3)

„Vyloženě to neplánuju, ale myslím, že to časem přijde, snad. Chtěla bych kariéru a vztah současně, pak odchod od rodičů, víš co, až když už budeš mít trochu pracovní zázemí, pak společné bydlení, sňatek a pak děti. A ta kariéra samozřejmě by pořád tak nějak pokračovala, akorát s přerušením díky mateřský, no.“

„Odejít od rodičů bych chtěla v těch 27 letech. Sňatek – tak ve 30. Dítě no tak potom někdy do 33, ideálně dvojčata abych to měla rovnou za sebou a nemusela pak znova rodit.“ – Dita (dcera, rodina č. 1)

Zde si můžeme všimnout zajímavého komentáře. Dívka si přeje klasický model rodiny se dvěma dětmi, ovšem pokud možno najednou, aby se čas strávený těhotenstvím a následnou mateřskou zkrátil. Také v další výpovědi je patrná snaha skloubit kariéru a rodinný život. Dívky si jsou vědomi toho, v jakém věku rodili jejich matky, a to se odráží na jejich rozpolceném postoji k založení rodiny. Nechtějí rodinu příliš pozdě, na druhou stranu jsou si vědomi toho, že v dnešní se vysokoškolské vzdělání, které je nejvýraznějším faktorem v odkladu sňatku a početí dítěte, stává nutností pro požadovaný životní standard.

„Jo určitě. Tak až skončím vejšku, to je tak 26, takže tak kolem třiceti. Mě se jako i do těch 30 zdá, že je to pozdě, ale nedá se to stihnout rychleji. Vejška, práce a pak prostě začít rodinu teprve.“ – Martina (dcera, rodina č. 2)

Nejvýraznější posun v rodinném chování můžeme vidět především z hlediska věkové hranice. Až na jednu výjimku chtějí všechny dívky založit rodinu zhruba kolem třicátého roku. V porovnání s osmdesátými léty, kdy průměrný věk rodičky při narození prvního dítěte činil 21 let, se jedná o výrazný rozdíl. [Matoušek 1997: 35] Matkami je tato situace popisována a názorně je ilustrován vliv praktik komunistické vlády na založení rodiny. Byty se přiřazovaly na základě pořadníků, v nichž měly přednost manželské páry. Manželský svazek byl tedy iniciován především ve snaze získat byt a představoval především praktickou záležitost.

„Já jsem se vdávala ve dvaceti, po škole. V té době to takhle chodilo, holka většinou po střední plánovala vdavky. Bylo to taky proto, aby člověk dostal byt, protože tam měli přednost manželé. A u mě, já jsme vlastně měla i staršího tehdy teda přítele, teď je to můj manžel. On je o čtyři roky starší, takže to asi hrálo i roli. Třeba kdybych měla stejně starýho přítele, tak bych chvíli počkala.“ – Marcela

„Ono to bylo i jiný, tím že za prvý dostávali jsi tenkrát i byt. Když jste se vdali, tak si mohla mít garsonku, ale když jste se vzali, tak jste měli třeba 2 + 1. Pokud jste nebyli svoji, tak jsi šanci na byt příliš neměla jo.“ – Romana

„Já jsem se v 83 seznámila s Pavlem a pak jsme dva roky žili u našich, protože jsme neměli byt. Kdybychom měli byt, tak bysme se dávno odstěhovali, ale tenkrát byly byty, se dělal pořadník. Takže sehnat byt těžko, nebo pokud' ti někdo jako v rámci zaměstnání nabídl byt. Jenže my jsme tuhle možnost neměli .“

„Oni nám řekli, že to je podmíněný tím, že se musíme vzít. Tak jsme se vzali. Pak to zase bylo podmíněný tím, že jsme neměli děti.“ – Lenka

Z výpovědí dotazovaných lze vypozařovat instrumentální pojetí rodiny, jež tehdy komunistická ideologie prosazovala a společnost ho v rámci všeobecně uznávaných hodnot přijala. [Možný 1991: 17] Všechny dotazované přiznaly, že nad možností zůstat bezdětná nikdy nepřemýšlely. V tehdejší společnosti tato varianta nepřipadala v úvahu. Jedním z vysvětlení je samozřejmě nedostatek různorodosti životních stylů a nízká míra reálné emancipace žen. V době komunismu byla vzdělání přikládána nepoměrně menší hodnota. Ženy se zřídka vyznačovaly kariéřními ambicemi, na vysokých školách tvořily spíše výjimku. Možnost cestovat byla minimální. Z mého pohledu, pokud to mohu vyjádřit zcela laicky, „nic moc jiného se tady nedalo dělat“. Dítě představovalo určitý mezník v životě každého rodiče a jeho přítomnost dávala životu směr.

„Byl to takovej ten pohled, udělat si školu, mít zaměstnání, mít děti, vzít si novomanželskou půjčku. Každý to měl jakoby nalinkovaný a nikdo nad tím jinak neuvažoval. A kdo neměl děti, tak se o něm šušovalo, že nemůže mít děti.“ – Lenka (matka, rodina č. 1)

„Já bych řekla že v těch 24, 25 tak většina holek prostě děti chtěly, hlavně když měly kluka. Kort když jsi měla kamarádky, který měly všechny děti, tak už to bylo takový blbý, že ty ještě pořád nemáš.“ – Romana (matka, rodina č. 2)

Zdálo by se tedy oprávněné považovat pád komunistického systému za signifikantní zlom v plánování budoucnosti mladých lidí. Zejména generace vychovávána již v době po Sametové revoluci by na tyto příležitosti pravděpodobně měla výrazně reagovat. V tomto výzkumu se však očekávání nepotvrdila. Dotazované dívky bez výjimky chtějí vést rodinný život a v případě nutné volby by mu daly přednost před pracovní kariérou. Je však možno vypozařovat určité změny v přístupu k rodinnému životu. Jedna dívka přiznala, že samotná

idea mít potomka je pro ní důležitá, ale obešla by se bez mateřské dovolené a celkově péči o malé děti.

„Mně se na mateřskou nechce. Mně to přijde, že pak na všechny slintáš a šišláš a neděláš nic jinýho než uklízíš a myješ zadek a tak. (otázka výzkumníka : Ty chceš prostě děti a nechceš takový to okolo nich?) No zatím jo no. - Markéta (dcera, rodina č. 3)

Dívky se nevidí zcela v takové té „tradiční úloze“ ženy, jak byla pojmána ve druhé polovině dvacátého století. Tedy starat se o domácnost a vychovávat děti. Nejsou za tím však výrazné pracovní ambice, spíše snaha vést spokojený a do jisté míry i nezávislý život. Mít své zájmy, koníčky. Nevidí svůj životní úděl v plození potomků, to je spíš chápáno jakožto součást života.

Paradoxně nejdříve plánuje založit rodinu dívka, jejíž matka měla první dítě nejpozději, jelikož vystudovala vysokou školu. Vysvětlení je možno nalézt v lehčím ztotožnění dcery s matčinou dráhou než v případě ostatních rodin. Jelikož matka také vystudovala vysokou školu, může dcera zkopírovat podobu jejího rodinného cyklu.

„Tak chtěla bych mít první dítě tak v 25, 26 , maximálně tak do 27 let. Mě to okolo třiceti přijde pozdě. Vem si třeba brát antikoncepci tak dlouho, tak pak mají i ty lidi problémy počít. Fakt nechci mít ve třiceti, to už je pozdě.

Vdát bych se chtěla tak v těch 25, až bych dodělala školu. Ale tak to je tím, že mám ten vzor v rodičích, že vidím, že jim to takhle klapalo. A teď jsem se vrátila k tomu příteli, s kterým chci být.“ – Petra (dcera, rodina č. 4)

Důvod snahy získat vysokoškolské vzdělání není matkou zcela objasněn. Ani jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání nemá a v průběhu rozhovoru vyšlo najevo, že dceřino vzdělání příliš nekontrovali a veškerá rozhodnutí s ním spojená nechávali na ní. Je možné, že hlavním důvodem byla snaha vést jiný život než její vrstevnice. Svou roli však mohl hrát i vztah s mladším přítelem. V době, kdy respondentka končila střední školu, ještě stále studoval a byl plně závislý na rodičích.

„No tak já jsem se vdávala v 25 letech, vlastně potom, co jsme skončila veššku. Petru jsem měla, no v osmdesátýmdevátým, takže to bylo v nějakých 27 letech. Je fakt, že když jsem

to porovnávala tak jako se známýma a tak, tak to jsem jí měla oproti ostatním ženským pozdějš, no tak jasný ale, to bylo taky ovlivněný tím, že jsem šla na vejšku. To sem taky byla jedna z mála, vlastně i moje ségra, tak ta už v devatenácti měla děcko. Takže když já ještě študovala, tak ostatní už vozili kočárky. No a vlastně manžel je o 2 roky mladší, takže jsme vlastně měli dítě až když on ukončil vejšku.“ – Barbora (matka, rodina č. 5)

Dívkám byla položena otázka také ohledně možnosti být svobodnou matkou, zejména pokud by tato volba byla dobrovolná. Všechny dotazované se shodly v důležitosti stabilní a především úplné rodiny. Jen jedna z dívek si dokáže představit být svobodnou matkou, ostatní zastávají jednoznačná a poměrně konzervativní stanoviska.

„Myslím, že si dokážu představit tu situaci. Ale z dnešního pohledu si myslím, že je to hrozně sobecký, vůči tomu dítěti. Prostě já chci někoho, kdo se o mě postará až budu stará, abych nebyla sama. Je to blbá situace pro to dítě. Z psychologického hlediska. Já vim, že to tak někdy dopadne, že se lidi rozvedou. Ale aby to dítě chtěla záměrně jako svobodná matka, to si myslím, že není dobrý.“ – Hanka (dcera, rodina č. 5)

„Jako představit si to dokážu, ale asi bych to zase nechtěla mít za tu cenu, že to dítě by nemělo otce.“ – Markéta (dcera, rodina č. 3)

Většina dcera byla přesvědčená, že pokud by se rozhodli potomky nemít, rodiče by jejich rozhodnutí přijali a nijak by jim ho nerozmlouvali, což bylo následně potvrzeno i matkami. Nicméně ani dívky ani matky tuto variantu nepovažovaly za reálnou, tudíž je možné zvažovat, nakolik by byly matky skutečně benevolentní, kdyby dívky rodinu opravdu odmítaly založit. Studentkami bylo několikrát zmíněno, že ve své rodině mají vzor a její princip fungování by si chtěly víceméně přenést i do prokreační rodiny. Tento přístup je ovlivněn stabilními a poměrně harmonickými rodinnými vztahy. Dítě se spíše ztotožňuje s rodičem, ke kterému má kladný vztah. [Matoušek 1993: 55] Mateřství dívky pojmají jako přirozenou úlohu ženy, biologicky zakódovanou. Tuto skutečnost je možné vidět ve výpovědích rodiny č. 5, kdy dívka odpovídala na otázku, jak by se rodiče stavěli k její případné neochotě zakládat rodinu.

„No tak to by mi možná hodně rozmlouvali, to je pravda. Maminka stoprocentně by se stavěla na zadní, že jsem blázen. Ale já si myslím, že ty holky co nechtěj děti si to nakonec rozmyslí. Bohužel pro ně možná až ve čtyřiceti. Myslím si, že člověk to má v sobě, takový to hledání někoho k sobě, vytváření si hnízda. Holky to podle mě prostě maj geneticky někde. Tohle je možná věc, na kterou někdy bude pozdě“. – Hanka (dcera, rodina č. 5)

„Tohle si nemyslím, že by byl Hanky případ. No kdyby se to stalo, tak by to asi bylo její rozhodnutí, že jo. Ale tohle mladý holky občas říkají, a pak nakonec stejně děti mají. Já si myslím, že pro ženu je přirozený děti chtít. A ne jenom pro ní, i pro chlapa. A on by s ní pak třeba nechtěl být“. – Monika (matka, rodina č. 5)

6.3 Výpovědi na téma rodina jakožto instituce

Výpovědi na toto téma jsem nakonec zúžila do tří oblastí, k nimž se respondentky vyjadřovali nejvíce a zastávali vůči nim více vyhraněné názory. Konkrétně se jedná o postoj k proměně rodiny (aplikovaný především na vlastní rodinu), rozvodům, a výchově dětí spojené s nastupováním mužů na mateřskou dovolenou.

6.3.1 Proměna rodiny

Majoritní část dotazovaných pojímá proměnu rodiny z pohledu výchovy. Vztah mezi rodiči a dětmi je vnímán bližší a otevřenější v porovnání s minulostí. Matky skrze svou zkušenost s přísnou výchovou hodnotí výchovu svých dětí. Snažily se napravit chyby, kterých se dle jejich mínění dopouštěli vlastní rodiče. Je zajímavé zkoumat zpětnou vazbu na toto téma ze strany dcery. Tuto situaci je možno ilustrovat na výpovědích rodiny č. 1.

„Já myslím že dnes mají děti lepší vztahy s těma rodičema. Je to daleko víc otevřenější. Já to beru tak co jsem cítila já k mým rodičům, tak je to snaha aby ten vztah byl otevřenější. Tim že nebyly lidi v té výchově víc schopný mezi sebou mluvit, diskutovat, třeba o těch problémech, tak v tom si myslím, že ta vaše generace na tom bude líp.“

„Já jsem se snažila ty děti, mít takovej ten daleko víc rovnej vztah. I když někdy žasnu, co odpoví, co mi řeknou, to já říct svým rodičům. Ale zase si myslím, že je to lepší, než tam mít takový to oddělený. Já jsem třeba mámu milovala, to tátu jako moc ne. Ale to je právě taková

ta odměřenost, která si myslím fungovala dřív, protože ty lidi k sobě neměli tak blízko. Že tam byla taková ta vnitřní autorita.“ – Lenka (matka, rodina č. 1)

V této výpovědi je proměna rodiny a především vztahů mezi jejími členy hodnocena pozitivně. Důraz je kladen na lepší komunikaci mezi lidmi a větší otevřenost, jež umožňuje také kvalitnější vztahy. Autoritě rodičů je přikládána spíše negativní hodnota, je pokládána za hlavní zdroj přehnané odměřenosti v rodinných vztazích. Dcera nicméně shledává některé aspekty volnějšího způsobu výchovy za negativní.

„Já myslím, že ta výchova byla přísnější. Ten respekt k dítěti a jeho názorům tam asi nebyl takovej. Spíš to bylo: „Takhle jsem to řekla a takhle to bude“. Naši se nám snaží dávat prostor. Ale zase někdy jsou moc benevolentní. Hlavně třeba u výchovy bráchy, tam byli dost mírný. Tam to podle mě už hraničí s rozmazleností. To co on si dovoluje, tak to sem já v jeho věku fakt nemohla. Ale já si myslím, že to je taky, tím, že ho měli pozdějš.“ – Dita (dcera, rodina č. 1)

Dcera upozorňuje na úskalí, jež sebou příliš velká benevolence při výchově dětí přináší. Přístup rodičů k jejímu bratrovi považuje za shovívavější v porovnání se svou osobou, což si vysvětluje vyšším věkem matky v době porodu. Naopak matka v rozhovoru popřela, že by své děti vychovávala rozdílným způsobem. Dané zjištění lze nahlížet ze dvou úhlů. Situace je zkreslena ze strany matky či dcery. Nutno ovšem podotknout, že nelze objektivně posoudit, zda záměrně či neúmyslně. Dcera může chování svého bratra hodnotit jako rozmazlené z důvodu vzájemných osobních rozepřích. Jak sama poznamenává, bratr se nachází v období adolescence, jež je v rámci sourozeneckých vztahů období značně neklidné. Není také zcela vyloučené, že dcera sebe samotnou pojímá jako bezproblémové dítě, ačkoliv rodiče by například mohli mít jiný názor. Z pohledu matky je reálná možnost zlehčování problematického chování syna či snaha nepřiznat chybu ve výchovném procesu.

Taktéž v rámci výpovědí rodiny číslo 3 je možno zachytit snahu matky využívat přijatelnější a účinnější výchovné postupy než ty, jež fungovaly v její vlastní orientační rodině. Dcera tuto snahu potvrzuje. Matkou je dále zmíněn větší zájem o vzdělání svých potomků, což je jev, který je nastíněn i v jiných výpovědích.

„Já myslím, že máme, snad teda, ten vztah s dětma trochu bližší. Jo tak třeba co se týče toho táty, tak úplně nevěděl jak na nás, tam ty problémy prostě byly, a určitě nám víc zakazoval, než zakazujeme my dětem. Myslím, že jim necháváme víc volnou ruku.

My se je snažíme, spíš tak jak bych to řekla, usměrňovat, nebo prostě motivovat, ale ne že bysme jim přímo řekli: „Musíš jít tam a tam, dělat to a to“ . A asi třeba to vzdělání no, kort u Christiana, tak tím že teď maturuje, tak tam to řešíme víc no.“ – Barbora (matka, rodina č. 4)

„No byli přísnější určitě. Co mi říkala máma, tak děda byl vždycky takovej, co je seřezal. Babička vždycky byla hodná, jim dávala prachy a tak. Třeba ohledně školy tak z máminy strany jim to bylo volný, je to moc nezajímalo. A z tátovi strany to taky moc neřešili, tak děda nemá vejšku.

„Naši mají oproti nim ucelenější výchovu, jako že se v tom víc shodli.“ – Petra (dcera, rodina č. 4)

Vzdělání je v moderní české společnosti přiřazována podstatně vyšší hodnota než v době reálného socialismu. [Kuchařová, Tuček 1999: 41] Stupeň nejvyššího dosaženého vzdělání je přímou měrou vztahován k předpokládané životní úrovni potomka. Středoškolské vzdělání již není považováno za dostatečně perspektivní, děti jsou motivovány především k vysokoškolskému studiu.

„Ono je to tím, jak to máš v hlavě. Že máš furt pocit, aby se ty děti se měly líp, jako líp, ono je relativně líp. Třeba v tom výběru školy jsem oba pořád směřovala, aby se jako učili a šli na nějakou školu, která měla perspektivu. Protože jsem vždycky říkala, i když to taky není úplně pravda, že jediný, co jim člověk může poskytnout, je to vzdělání. - Lenka

Rozdílnost v rodinném systému byla shledána dotazovanými také v postavení dítěte. Tuto skutečnost zaznamenala především starší generace, tedy zpovídané matky. Hodnotí ji jako negativní a nepříliš prospěšnou pro samotné dítě.

Dítěti se v moderní společnosti dostává více pozornosti a jsou brány větší ohledy na jeho potřeby. K tomuto jevu dochází pod vlivem působení procesu individualismu. [De Singly 1999: 13]

„No řekla bych, že většina rodičů se hodně podřizuje těm dětem. Ve většině případů. A hlavně furt jako div ne je vozej tamhle na ten kroužek, a tamhle na ten kroužek, a na angličtinu, a to je tenis, to je angličtina, to je tanečky, aby prostě z nich něco bylo.“

„Řekla bych, že některý je fakt jako hodně přetěžujou.“ - Romana (matka, rodina č. 2)

„Já si myslím, že dneska točení se kolem dětí nemá nic s dětma společnýho. Já si myslím, že to je na to přijít mezi kamarádky a říct, je naše holčička chodí na angličtinu a tak, je to předvádění, je to hra.“ - Lenka (matka, rodina č. 1)

V této výpovědi je rozdílný přístup dětem vztahován spíše k formě prezentace dané rodiny před společností. Dítěti není přisuzováno lepší či významnější postavení, spíše je označováno za nástroj rodičů, jak zvýšit svou společenskou hodnotu.

Nicméně je zpozorována proměna společenského klimatu v přístupu k výchově dětí. Zda rodiče přihlašují své potomky do rozličných kurzů či sportovních kroužků z opravdového přesvědčení a ve snaze zajistit dítěti lepší život, či zda se jedná skutečně jen o jistou formu „představení“ není ve skutečnosti tak podstatné, jelikož důsledky obou forem jsou totožné. Dítěti je věnována větší pozornost.

6.3.2 Muži na mateřské dovolené

Tato otázka je směřována na postoj ke konkrétnímu fenoménu v rámci struktury rodiny. Ženě byla vždy připisována péče o děti, s proměnou ekonomických poměrů a míry zaměstnanosti žen však dochází v moderní společnosti k mnoha změnám.

Většina respondentek nicméně tento způsob péče o dítě stále považuje za neobvyklý a k tomuto řešení by se uchýlila jen v krajním případě. Paradoxně vysokoškolsky vzdělané ženy představují sociální skupinu, jíž tato situace může reálně hrozit. Zejména v případě nižšího vzdělání partnera.

Starší generace se překvapivě k tomuto fenoménu vyjadřuje pozitivně. Ovšem situaci hodnotí přijatelnou spíše u ostatních lidí, v konkrétním případě své vlastní rodiny by toto uspořádání nepreferovali a neshledávají ho přirozeným.

„Jako mě by to nevadilo z té pozice mého věku. Já nevím, jak bych to brala, kdybych byla ve vašem věku.“

„Já si myslím, že to mateřství si ta ženská má užít. To děcko ti dává tolik lásky, i když třeba ti leze na nervy. Kdyby mě se to mělo stát, tak já bych to nechtěla. Ale z té pozice, že bych byla já vlastně ten motor, co chodí do práce, a že by mi to dítě uteklo.“

„Myslím si, že by ten chlap se měl starat o to, aby tu rodinu uživil. Tak samozřejmě ne vždycky se to podaří.“ – Lenka (matka, rodina č. 1)

Výpověď dcery se zdá ještě o poznání konzervativnější. Dalo by se předpokládat, že studentky vysokých škol budou ve svých postojích liberálnější, tato hypotéza však již byla několika výzkumy vyvrácena. [Hamplová a kol. 2003: 43]

„No tak jako mi to přijde takový, že takovýho chlapa bych si nechtěla vzít. Já si myslím, že je to normální, že se ta ženská stará o děti, to je přirozený. Tak jako asi chápu, když ta ženská má fakt o dost větší příjem než ten chlap, že pak jde on na mateřskou, i když zase je otázka, jestli by ženská takovýho chlapa chtěla, to si neumím vůbec představit.“

„Nechtěla bych, aby měl partner menší příjem jak já a já ho živila. Jestli budu na stejno a nebo on bude mít vyšší, to je mi pak jedno. Jako já neříkám, že bych chtěla mít peníze jenom od manžela, co mi on dá. Asi bych chtěla prostě taky společnej účet, na ten bysme oba přispívali. No a to co on by si vydělal navíc, tak to by bylo jeho. Ale tak jako kdyby třeba on zaplatil barák, tak by mi to nevadilo, že jo. Já myslím, že chlap má bejt prostě takovej, že se o tu rodinu postará, ne naopak, takovýho partnera bych asi vedle sebe nesnesla.“ – Dita (dcera, rodina č. 1)

Výjimku v postoji k setrvání mužů na mateřské představuje dívka z rodiny číslo čtyři. Odlišný pohled dotyčné je ovlivněn za prvé studiem lékařské fakulty a tedy plánovaným vykonáváním lékařské profese, již je možno označit za prestižní, nicméně časově náročnou a vyžadující vysoký stupeň zainteresovanosti. Druhý faktor nalézáme ve dlouholetém vztahu s přítelem, jehož pravidelný měsíční příjem pravděpodobně bude jejím příjmem značně přesažen. Tudíž je pro dotazovanou možnost tohoto rodinného uspořádání přitažlivá a sama pomýšlí na její realizaci. Se svou matkou tuto situaci několikrát probírala, což se projevuje v matčině názoru na tento fenomén. Na jednu stranu má před sebou situaci své dcery a chápe její řešení jako logické, na druhou stranu je v ní zakořeněný určitý přístup k mateřství a výchově dětí, který přisuzuje tuto úlohu ženám.

„Přijde mi to úplně normální a doufám, že Tomáš (přítel) na mateřskou půjde. Mě se na mateřskou nechce. Mě to přijde, že pak na všechny slintáš a šíšláš a neděláš nic jinýho než uklízíš a myješ prdel a tak. Možná, že se jako můj názor změní, ale zatím je to furt stejný.

„Tady jde spíš o to, že když vezmu jak budem placený, za těch pár let, tak já budu asi líp placená než on. Zatím po tom prostě ani nějak netoužím, že by mi to bylo líto, kdyby to nedopadlo.“ – Markéta (dcera, rodina č. 3)

„No tak nevím, co ti právě na tohle řekla Markéta, protože o tom už jsme se párkrát bavili. Ona mi říkala, že by Tomáš klidně šel na mateřskou místo ní. Já nevím přesně, jakej na to mám názor. Jako chlap na mateřskou, to mi furt přijde takový zvláštní. Ale jestli jim to bude klapat a bude jim to hlavně takhle vyhovovat, i z hlediska těch financí, no tak pak je to asi v pořádku.

„Jenže kdo ví, jak to ještě bude. Třeba pak Markéta na tu mateřskou najednou chtít bude, až porodí.“ – Marcela (matka, rodina č. 3)

6.3.3 Rozvod

Všemi dotázanými je nárůst počtu rozvodů nahlížen jako negativní fenomén. Je zajímavé, že ani jednou respondentkou nebylo usnadnění právní rozluky manželství hodnoceno v pozitivním smyslu. Zdůrazňován je především záporný aspekt, a sice narušení stability rodiny.

„Tak ty lidi se berou prostě třeba po pár měsících, znají se chvíli a hned se vezmou. A teď jak je jiná dobá, tak ten rozvod je, nechci říct nic. Ale prostě se lidi rozvádějí častěji. Spíš taková neuváženost. Prostě si užívaj, pak najednou si uvědomí že chtějí vztah a děti a pak prostě rychle, první partner. Si říkají, jo ten by mohl být ten pravej a pak zjistí, že s ním nestrávili tolik času. Pak zjistí jeho špatný stránky, mají děti a rozvedou se.“ – Martina (dcera, rodina č. 2)

„Hodně se i rozvádějí. Hodně je, že vlastně ani ty lidi se neberou, každý dítě v rodině má třeba jiný jméno. Ani nemají potřebu ty lidi se vzít, takže to je i dnešní dobou daný. A pak samozřejmě snadněji od sebe odejdou, pokud nejsou svoji, snadněji se sbalí a při každým i

sebemenším problému odejdou. Kdyžto kolikrát když byli opravdu jakoby svoji, tak si to vyříkali a ono se to třeba pak zase srovnalo. Nebylo to třeba zas jako... dneska stačí něco, a ty mladý okamžitě pálí mosty, než aby ten problém třeba nějak vyřešili. Jdou jako snadnějš od sebe.“ – Romana (matka, rodina č. 2)

Odpovědi na otázku „Kdy je vhodné (oprávněné) manželství ukončit?“ spojoval jednotný vzorec. Přijatelnou příčinou rozvodu manželství představuje velká rodinná krize. Ta může mít mnoho podob, ať už se jedná o domácí násilí, nevěru, alkoholismus či neúnosné konflikty mezi rodiči, jež by se negativně projeví na chování dětí a mohly jim přivodit zbytečné psychické problémy.

„Podle mě se lidi dneska rozvádějí víc kvůli kravinám, než se rozváděli dřív.“

„Oprávněný je ukončit manželství, když se v něm necítíš dobře Když máš ten pocit ale třeba rok, dva. Já si myslím, že každý to období života ti přináší něco jinýho a musíš být taky tolerantní k tomu druhýmu.“ – Lenka (matka, rodina č. 1)

„Jako myslím si, že jako třeba problém, když chlap třeba začne chlastat, chodit domu imr vere vožralej, no tak co pak s nim, co s takovymhle chlapem. No tak jako ať jde ne? Nebo když si najde ženskou, ale jako říkám, tam je to taky takový, já nevím jestli bych tohle dokázala překousnout. Někdo třeba tohle dokáže překousnout, když třeba jako chlap ulítne a zase se k ní vrátí.“

„Nebo by muselo být, že najednou by si ty dva přestali rozumět a nemají si už co říct. A najednou si třeba i najdou někoho jinýho, tak pak jdou teda od sebe. Když to přestane úplně fungovat tak, jak by to mělo, tak pak jde o to, že už s nim nemůžeš mít ani nějaký ten fyzický vztah. Ale samozřejmě to je až po delší době, to není jako hned tohleto.“ – Romana (matka, rodina č. 2)

„Prostě když to tam už nefunguje, nemají se rádi, nerespektují se a jsou prostě nešťastný v tom vztahu.“

„Tak jako musíš to dětem nějak vysvětlit, a měly by dál vídat oba svý rodiče, ne tak aby jeden rodič zabraňoval dítěti vídat toho druhýho. Já si myslím, že když v tom manželství ty rodiče nebudou šťastný, tak ani pro ty děti to nebude žádná idylka.“ – Dita (dcera, rodina č. 1)

Existence potomků představuje důležitý faktor v rozhodování manželů, zda vztah ukončit či se pokusit problémy překonat. Rodiče se ve většině případů snaží děti ušetřit citového strádání a vynakládají snahu manželství zachránit. Ve výpovědích byl tento přístup respondentkami považován za vhodný. V tomto aspektu se v odpovědích dotazovaných příliš neprojevil proklamovaný rodinný individualismus. Šťěstí dospělého jedince a jeho spokojenost bylo označeno za druhořadné v porovnání s harmonickým psychickým vývojem dítěte. Dívky dokonce často vyjadřovaly přesvědčení, že rodiče by kvůli dětem měli problémy přetrpět.

„Měli by to vydržet, když ty děti jsou malé. Třeba když už je těm dětem nad těch patnáct, no tak to je dobrý, tam to ty děti už můžou pochopit, že to neklepe. Když jsou ty děti hodně malé, tak si myslím, že by se to mělo trochu přetrpět. Pokud to není tak, že by se ty dva měli třeba fakt zabít.“ – Martina (dcera, rodina č. 2)

„Tak já s tím, že se s tím dost potýkám jako učitelka, jako s rozvedenýma dětma, tak jsem určitě proto, aby to se lidi to manželství snažili zachránit. Protože ten rozdíl mezi dětma z úplnejch rodin a těma, co žijou jenom s jedním rodičem, tam bývá, a někdy dost velkej. Hlavně v tom chování, řekla bych, že jsou častějš jako problémovějš. Hlavně jakmile tam chybí táta, a to je většinou, že jo, tak ty kluci jsou pak někdy na zabít, jak nemaj to vedení.“ – Barbora (matka, rodina č. 4)

V předešlé výpovědi je navíc poukazováno na problematičtější chování dětí pocházejících z neúplných rodin. Dotyčná vychází ze své zkušenosti působení učitelky na základní škole. Zejména otcovská role je v rámci výchovy dítěte nahlížena jako důležitá. Otci je přisuzována větší autorita, jež je považována při výchově potomků za nepostradatelnou.

7. Reflexe výzkumu

Každý výzkum by měl být zpětně podroben přehodnocení, zejména v aspektu vedení rozhovorů a odpovědí dotazovaných. Ze svého pohledu mohu říci, že způsob vedení rozhovorů se postupně vyvíjel. V prvních rozhovorech je možné zaznamenat určitou nervozitu na obou stranách, otázky často nebyly zcela smysluplné. S postupným přepisováním rozhovorů a jejich analýzou jsem zjišťovala, že některá podstatná témata se mi podařilo

vynechat a naopak výrazný prostor zabrala témata, jež do samého výzkumu ani nespádala. Obecně dotazování matek trvalo déle, nicméně jim bylo položeno méně osobních otázek, především v souvislosti s jejich založenou rodinou. Projevila se tak zřejmě má vlastní nezkušenost a jistá ostýchavost ve vedení rozhovorů.

Mnoho rozhovorů bylo také náročných na přepisování, jelikož vždy došlo k lehkému odbočení od tématu a rozhovor tak byl prokládán společenskou konverzací. Došla jsem však k poznání, že tento způsob nelze obejít. Pokud bych se snažila jen o přímé odpovědi na konkrétní otázky, mnoho relevantních informací by mi uniklo. Navíc u jistých témat dotazované nevěděly, jak se k nim postavit, tudíž jsem okolo nich musela rozvinout diskuzi a představit různé alternativy.

Rodina je téma, které je každému blízké. Lidé mají své názory ohledně jejího fungování a postavení v rámci společnosti. Je znám obecný postoj vůči rodině, což bylo možné postřehnout i v odpovědích. U specifických otázek dotyčné věděly, co by „měly“ správně odpovídat a jak bych jejich pohled na danou tematiku měl vypadat. Zejména matky se dle mého mínění snažily vypadat v určitých aspektech liberálně založené a moderní. Nakolik tomu ale skutečně je, není jisté. Při hlubším dotazování bylo možno zpozorovat jisté nesrovnalosti v jejich výpovědích.

Závěr

Kvalitativní výzkum byl proveden ve snaze zjistit, zda existují rozdíly v postojích k rodině a reprodukčním strategiím mezi generací žen vychovávanou v tehdejší komunistickém Československu a generací žen vychovávaných po pádu komunistického režimu. Cílem bylo zjistit, ve kterých oblastech došlo k názorovému posunu a naopak, které oblasti rodinného života jsou vnímány respondentkami podobně a je možné u nich vysledovat přenos rodinného vzoru z matky na dceru, k němuž došlo působením socializace. Dcery jsou zatím svobodné a bezdětné. V jejich případě je tedy zkoumáno, jakým způsobem si představují svoji budoucnost a na základě jakých motivů konstruují svůj postoj k reprodukčnímu chování. Proměna byla chápána ve vztahu k účasti na vysokoškolském vzdělávání mladší generací žen. Výzkum přinesl několik zjištění.

Rozložení domácích prací mezi mužem a ženou se v rodinách výrazně neproměnilo. Žena stále z větší části obstarává většinu činností spojených s chodem domácností, jako je uklízení, vaření či placení složenek za nájem, elektřinu apod. . Pokud se muž na některé ze jmenované činnosti podílí, obvykle ne s pravidelnou frekvencí. Muž je tradičně považován za toho, který obstarává opravy nejrůznějšího druhu. Matky i dcery tento zažitý způsob vnímají jako přirozený. Zároveň se však shodují, že ženy v dnešní době zastávají v rámci fungování rodiny stále více činností než muži. Dívkami bývá spíše zpochybňována schopnost dnešních mladých mužů zastávat manuální činnosti (opravy nejrůznějšího charakteru, zvelebování nemovitosti apod.) v takovém rozsahu, jako to vídají u svých otců. V takovém případě by preferovaly větší účast mužů na takových domácích pracích jako je vysávání, mytí nádobí případně žehlení.

Nejvýraznější rozdíl mezi výpověďmi porovnávaných generací je možno zaznamenat ve vztahu k založení rodiny. Reprodukční chování matek bylo ovlivněno komunistickou vládou. Byty, kterých byl nedostatek, byly přednostně přidělovány manželům, nejlépe s dětmi. Ženy se tudíž vstupovali do manželských svazků a zakládali rodinu brzo po dokončení střední školy. Vysokoškolskému vzdělání nebyla z důvodů ekonomických poměrů tehdejší komunistické společnosti přiřazována vysoká hodnota. Zatímco v dnešní době se stalo vysokoškolské vzdělání takřka nezbytným. Samotný fakt, že všechny dotazované dívky studují vysokou školu, nepůsobí negativně na jejich ochotu vstoupit do manželství či založit rodinu, nicméně posouvá předpokládaný věk dotyčných při završení oněch událostí. Hlavní zjištění, jež bylo vyzorováno, je jisté napětí dívek mezi rolí „moderní ženy“ s vysokoškolským vzděláním spojeným s relativně „úspěšnou pracovní kariérou“, a snahou vést rodinný život podobný tomu, který vedou její rodiče. Dívky by si ve skutečnosti přály založit rodinu dříve než ve třiceti letech, nicméně vzhledem k současným podmínkám ve společnosti pro ně tato situace není reálná.

Proměna rodiny z pohledu dotazovaných v rámci obou generací jednoznačně viděna ve výchově. Výchova dětí v moderní společnosti je považována za volnější, méně svázanou pravidly a zákazy. Matky se v porovnání se svojí orientační rodinou snaží své děti vychovávat volněji a mít s nimi otevřenější vztah. Dívky však naproti tomu poukazují na větší neukázněnost a rozmazlenost současných dětí, což ilustrují zejména na svých mladších sourozencích. Sami sebe nepovažují za produkty příliš volné výchovy.

Fenomén odcházení mužů na mateřskou na místo ženy byl vesměs vnímán jako nepřírozený a pochopitelný jen jako řešení nouzové situace. Jak mezi matkami, tak mezi dcerami převládá názor, že dítě by měla vychovávat matka. Takovéto uspořádání jsou schopny pochopit v jiných rodinách, nicméně ony samy by ho nepreferovali. Ve výpovědích na toto téma nicméně přece jen působí více liberálně matky.

Vysoký počet rozvodů je vnímán dotazovanými jako hlavní příčina křehkosti instituce rodiny. Většina dotazovaných se shodla v tom, že pokud má manželský pár děti, měl by na ně brát ohledy a snažit se své problémy překonat. Rozvod však je pochopitelný v případě velké rodinné krize či neúnosného vztahu mezi manžely, jenž by se negativně promítnul do psychiky dětí. Názory na toto téma se v rámci generací neliší, žádná z dotazových nepohlíží na usnadnění procesu rozvodu pozitivně. Individualismus by v tomto případě dle jejich názoru měl ustoupit potřebám dětí.

Hlavní přínos zjištění získaných kvalitativním výzkumem spatřuji v lepším pochopení mezigeneračních vztahů v rámci rodiny, jelikož jsou dané výpovědi zasazeny do kontextu historické doby. Zejména v moderní společnosti, v níž je pravidelně všemi médii skloňována krize rodiny a rodinných vztahů, je podle mého názoru důležité se na tuto oblast zkoumání důkladně zaměřit a snažit se pochopit mechanismy, jež vedou lidi k jejich rozhodování.

Summary

The gathered data has showed us, that the change about approach to family and reproductive strategies can be mainly seen in the proces of starting family. The fact, that all daughters are college students is affecting their life cycle. They want to have children and get married far later, then their mothers did. But this is caused more by change of circumstances and social and economical conditions than by change of values. Daughters are struggling with the role of „modern woman. “ They are infulenced by the past and the fact that their mothers have had family life earlier, but they also want to have some kind of succesful and fulfilling work carreer. Transmission of family patterns and values can be seen in household care. Daughters are usually teached to do those chores that are tradionally perceived as feminine. Such as cleaning and cooking. The fact that, despite emancipation, women are still more

involved than men in taking care of family, is seen by both generations as normal. It is believed that men are the hard workers and they are supposed to procure the family.

Použitá literatura :

Možný, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 251s. ISBN: 80-85850-75-3.

Možný, I. *Proč tak snadno ... (některé rodinné důvody sametové revoluce)*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1991. 82s. ISBN 80-85850-80-X.

Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2006. 311s. ISBN: 80-86429-58-X.

Giddens, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

Kuchařová, V. Tuček, M. *Sociálně ekonomické souvislosti rodinného chování mladé generace v České republice*. Praha : Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 1999. 90s. ISBN 978-80-23851-99-1.

de Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 127s. ISBN 80-7178-249-1.

Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. 124 s. ISBN 80-901424-7-8.

Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť 2., rozšíř. a přeprac. vydání*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-86429-19-9.

Hamplová, D. Rychtaříková, J. Pikálková, S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. 110s. ISBN 80-7330-040-0.

Procházka, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5.

Maříková, H. Petrušek, M. Vodáková, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 2006. 747s. ISBN 80-7184-310-5.

Rabušic., L. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. 261s. ISBN 978-80-86429-01-4.

Maříková, H. *Proměny současné české rodiny : rodina – gender – stratifikace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 170s. ISBN 80-85850-93-1.

Čermáková, M. Hašková H. Křížková, A. Linková, M. Maříková, H. Musilová, M. *Souvislosti a změny genderových diferencí v české společnosti*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2000. 145s. ISBN 80-85950-83-9.

Fialová, L. Hamplová, Kučera, M. Vymětalová, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 164 s. ISBN 80- 85850-87-7.